

IJTIMOYIY TARMOQLARDA SO‘Z ERKINLIGI VA JAVOBGARLIK

Yursunaliyeva Sevinch Xushnudbek qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

“Xalqaro huquq” fakulteti 1-kurs talabasi.

Tel: +998 (88) 110 70 08 **e-pochta:** yursunaliyevasevinch@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22881171>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan ijtimoiy tarmoqlarda so‘z erkinligi va shaxsiy javobgarlik masalalari muhokama qilinadi. Muallif konstitutsiyaviy huquq bo‘lgan fikr bildirish erkinligi bilan boshqalarning sha’ni va qadr-qimmatini kamsitish, tuhmat yoki yolg‘on axborot tarqatish o‘rtasidagi nozik chegaralarni ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining qonunchiligi (Ma’muriy va Jinoyat kodekslari) hamda xorijiy davlatlar (Xitoy, Janubiy Koreya) tajribasi qiyosiy yoritilgan. Maqolada yoshlarning huquqiy madaniyatini yuksaltirish, internetda raqamli madaniyatni shakllantirish bo‘yicha amaliy takliflar va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: so‘z erkinligi, ijtimoiy tarmoqlar, huquqiy javobgarlik, tuhmat, haqorat, yolg‘on axborot, repost, huquqiy madaniyat, raqamli gigiyena.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы свободы слова и личной ответственности в социальных сетях, ставших неотъемлемой частью современной жизни. Автор анализирует тонкую грань между конституционным правом на свободу выражения мнения и недопустимостью оскорблений, клеветы или распространения ложной информации. В работе также сопоставляются нормы законодательства Республики Узбекистан (Кодекс об административной ответственности, Уголовный кодекс) и зарубежный опыт (Китай, Южная Корея). Предложены практические рекомендации по повышению правовой культуры молодежи и формированию цифровой культуры в интернет-пространстве.

Ключевые слова: свобода слова, социальные сети, юридическая ответственность, клевета, оскорбление, ложная информация, repost, правовая культура, цифровая гигиена.

Abstract. This article discusses the issues of freedom of speech and personal responsibility on social media, which has become an integral part of modern life. The author analyzes the delicate line between the constitutional right to freedom of expression and the prohibition of defamation, slander, or spreading fake news. The paper also reviews the legislation of the Republic of Uzbekistan (Administrative and Criminal Codes) alongside foreign practices (China, South Korea). Practical recommendations are provided to enhance the legal awareness of youth and foster digital culture in the online environment.

Keywords: freedom of speech, social media, legal responsibility, defamation, insult, fake news, repost, legal culture, digital hygiene.

Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Fikr bildirish, yangiliklar bilan bo‘lishish va o‘z pozitsiyasini namoyon etish har bir fuqaroning konstitutsiyaviy huquqidir. Bu konstitutsiyamizning 33-moddasida ham mustahkamlab qo‘yilgan. Biroq, virtual olamdagi erkinlik muayyan huquqiy doiralar va mas’uliyatni ham talab qiladi.

Internetdagi har bir post, izoh yoki repost shaxsiy fikr doirasidan chiqib, jamoatchilikka ta'sir ko'rsatishi va qonuniy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlardagi eng dolzab masalalardan biri bu - asosli tanqid bilan shaxsni kamsitish (**haqorat**) yoki ataylab yolg'on tarqatish (**tuhmat**) o'rtasidagi nozik chiziqni farqlashdir.

Tuhmat va haqorat qilish shaxsga qarshi jinoyatlar turkimiga kiradi. Hozirgi zamonda insonlar so'z erkilini deya davlat siyosatiga hech qanday ikkilanishlarsiz aralashishmoqda.

Buning eng yomon tarafi shundaki ular hali o'zlari qonun va kodekslarni yaxshi bilmaslik va ularni to'g'ri targ'ib qila olmaslik ortidan ko'plab muammolar keltirib chiqarmoqda. Hattoki, **Xitoy Xalq Respublikasida** hukumat siyosati, korrupsiya yoki inson huquqlari buzilishini ochiq tanqid qilgan shaxslar ko'pincha "Davlat hokimiyatini ag'darishga urinish yoki unga da'vat qilish" moddasi¹ bilan uzoq yillik qamoq jazolariga hukm qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining **33-moddasiga** asosan, har bir kishi **fikrlash, so'z va e'tiqod erkinligi** huquqiga ega. Har kim o'zi istagan axborotni izlash, olish va tarqatish huquqiga ega².

Biroq, ayni shu moddada mamlakatning konstitutsiyaviy tuzumiga va boshqa shaxslarning huquqlariga qarshi qaratilgan axborotni tarqatish taqiqlanishi belgilangan. Ijtimoiy tarmoqlar insonlar bu mening huquqim deya turli qonunga va jamiyatga zarar keltiradigan axborotlarni hech ikkilanmasdan tarqatishmoqda. Umuman olganda ayrim insonlar shoshqaloqlarcha o'z fikrni bildirish va birovning shaxsiy daxlsizligini buzgancha unga tuhmat qilish o'rtasidagi farqni anglay olishmayabdi.

Ko'pchilik foydalanuvchilar o'zi yozmagan, faqatgina boshqalar ulashgan (repost qilgan) ma'lumot uchun javobgar emasman deb o'ylaydi. Biroq amaldagi qonunchilikka ko'ra:

O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining **202-moddasiga** binoan, yolg'on axborot tarqatish, jumladan jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on ma'lumotlarni tarqatish bazaviy hisoblash miqdorining 50 baravaridan 100 baravarigacha jarima solishga sabab bo'ladi.³

Agar tarqatilgan ma'lumot shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini kamsitishga qaratilgan tuhmat (**139-modda**)⁴ yoki haqorat (**140-modda**)⁵ bo'lsa, jinoiy javobgarlikka qadar tortilishi mumkin.

Bundan tashqari, dunyoning eng ilg'or mamlakatlaridan biri **Janubiy Koreyada** tuhmat uchun ham jinoiy, ham fuqarolik javobgarligi belgilangan.⁶ Uning eng o'ziga xos va qat'iy jihati shundaki, tarqatilgan ma'lumot rost bo'lsa ham, u shaxsning obro'siga putur yetkazsa, tuhmat hisoblanib javobgarlikka tortiladi. Birovning yolg'on yoki tuhmat mazmunidagi postini o'z sahifasida "repost" qilish yoki unga ijobiy munosabat bildirish ham axborotni tarqatish hisoblanadi chunki, bu boshqalarga ham shu narsani targ'ib qilish bilan bir qatorda turadi va muallifga keltirib chiqarilgan huquqiy oqibatlar bilan birga javobgarlikka tortilish mumkin.

¹ The Political Meaning of the Crime of "Subverting State Power- <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2021/10/1.2-Teng-Biao-Political-Meaning-of-Crime-of-Subverting-State-Power.pdf>

² O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi- <https://lex.uz/docs/-6445145#-6445543>

³ Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks- <https://lex.uz/acts/-97664>

⁴ Jinoyat kodeksi- <https://lex.uz/docs/-111453#-262239>

⁵ Jinoyat kodeksi- <https://lex.uz/docs/-111453#-262273>

⁶ DEFAMATION LAWS IN KOREA | CRIMINAL, CIVIL & CYBER KOREAN DEFAMATION LAWS- <https://seoulawgroup.com/defamation-laws-in-korea/>

Ijtimoiy tarmoqda huquqbuzarliklarning oldini olishning eng samarali yo'li - aholining, ayniqsa yoshlarning huquqiy madaniyatini yuksaltirishdir. Odamlar internetda ham real hayotdagi kabi qonunlar amal qilishini anglab yetishlari lozim. Negaki, hozirgi zamonda ijtimoiy olamda eng aktiv bo'lgan qatlam ham bu yoshlar. Lekin ular hali virtual olamda qanday foydalanishni to'liq anglab yetishmagan. Unda turli yo'llar bilan o'z oqimiga olib kirishga harakat qilayotgan huquqbuzarlar hiylasiga osongina tushib qolmoqda. Bularning barchasini oldini olish maqsadida aynan yoshlarni o'zlari hohlagan va qiziqтира oladigan yo'llar bilan huquqiy bilim darajasini oshira olish eng yaxshi yo'l hisoblanadi. Misol tariqida hozirgi zamonaviy dunyodda turli muammollarni challenglar orqali hal qilish ommalashgan. Bu yosh avoldni e'tiborini tez torta oladigan usullardan biri hisoblanadi.

Ijtimoiy tarmoqlarda *"Raqamli madaniyat"*, *"Fikr bildirishdan oldin o'yla"*, *"Feyklarga qarshi birgamiz"* kabi intellektual challenglar va fleyeshmodlar o'tkazish foydalanuvchilar e'tiborini mas'uliyatli kontent yaratishga qaratadi. Shu bilan birga internetda bunday challenglar trend bo'lib yosh avlod bunday narsalarga qiziqish bildiradi. Bu orqali ham huquqiy savodxonlik yuksaladi va ommaga foydali kontentlar tezroq yetib borishiga yordam beradi.

Ommaviy axborot vositalari va rasmiy kanallarda ijtimoiy tarmoqlardagi qoidabuzarliklar uchun ko'rilgan real choralar (sud amaliyoti, jarimalar va tushuntirish ishlari) haqida ochiq va tushunarli tarzda xabar berib borish muhim oldini oluvchi omil bo'ladi. Odatda insonlar televizor orqali ko'rgan narsasiga ko'proq ishonishadi. Turli yangiliklar: **"Zamon"**, **"O'zbekiston 24"** **"UzReport TV"** kabi yangiliklar dasturi orqali efirga uzatiladigan huquqbuzarliklar fuqarolarni bunday qilmishlarni qilmaslikka chorlaydi.

Ta'lim muassasalarida raqamli gigiyena va internet huquqi bo'yicha maxsus darslar yoki ochiq muloqotlarni tashkil etish yosh avlodning ongli foydalanuvchi bo'lib shakllanishini ta'minlaydi. Maktab bollalarga nafaqat nazariy bilim balki, hayot yo'lida adashib qilishi mumkin bo'lgan saboqlarni ham oldini olish borasida chora ko'rishi lozim. Huquqshunos talaba yoshlar maktab va maktabgacha ta'lim muassasalariga borib ochiq muloqot va manaviy- ma'rifiy tadbirlar tashkil qilish yo'li bilan yosh avlodni huquqiy ongini yuksaltirishga kata xissa qo'shishi mumkin.

So'z erkinligi - bu jamiyat taraqqiyotining muhim mezon, har bir shaxs o'z fikr mulohazalarini bildirib olishi bu mamlakat uchun ham katta yutuq. Biroq u hech qachon boshqalarning huquqlarini poymol qilish yoki haqorat qilish huquqini bermaydi.

Raqamli makonda har bir bosilgan tugma, yozilgan harf va tarqatilgan xabar uchun shaxsiy va qonuniy javobgarchilik mavjudligini unutmaylik. Internetni xavfsiz, toza va adolatli muhitga aylantirish har birimizning fuqarolik burchimizdir. Hayotimizdagi har bir harakat kelajagimiz uchun qo'yilgan muhim qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. The Political Meaning of the Crime of "Subverting State Power- <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2021/10/1.2-Teng-Biao-Political-Meaning-of-Crime-of-Subverting-State-Power.pdf>
2. O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasi- <https://lex.uz/docs/-6445145#-6445543>
3. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks- <https://lex.uz/acts/-97664>
4. Jinoyat kodeksi- <https://lex.uz/docs/-111453#-262239>

5. Jinoyat kodeksi- <https://lex.uz/docs/-111453#-262273>
6. DEFAMATION LAWS IN KOREA | CRIMINAL, CIVIL & CYBER KOREAN
DEFAMATION LAWS- [HTTPS://SEOULLAWGROUP.COM/DEFAMATION-LAWS-
IN-KOREA/](HTTPS://SEOULLAWGROUP.COM/DEFAMATION-LAWS-IN-KOREA/)